

LBRIS

We know
books

ECATERINA VRĂȘMAȘ

ÎNVĂȚAREA SCRISULUI

– o perspectivă comprehensivă și integrativă –

EDITURA ARLEQUIN

București, 2023

CUPRINS

1. ABORDAREA COMPREHENSIVĂ ȘI INTEGRATIVĂ A ÎNVĂȚĂRII SCRISULUI	7
1. Contextul general	7
2. Locul scris-cititului în învățarea școlară	9
1.2.1. De ce analizăm scrisul?	11
1.2.2. Perspectiva comprehensivă și integrativă	11
2. STRUCTURA ȘI DINAMICA SCRISULUI	14
1. Problematika generală a scrisului.....	14
2. Scrisul – activitate complexă	15
2.1. Scrierea între gest și limbaj; între activitate și produs	15
2.1.1. Definirea scrisului	16
2.1.2. Scriere și personalitate.....	17
2.2. Coordonatele activității de scris	20
<i>A. Relația dintre scris și grafism.....</i>	<i>20</i>
<i>B. Analiza comparativă între vorbire și scriere</i>	<i>21</i>
2.3. Mecanismele neuro-fiziologice implicate la scris	23
2.4. Unitatea operațională dintre scris și citit	25
3. Locul limbajului scris în activitatea de comunicare-învățare didactică.....	27
3.1. Comunicare și informație	27
3.2. Niveluri de comunicare scrisă	30
3.3. Constrângerile actului de comunicare scrisă.....	30
3.4. Atitudinea profesorului față de evaluarea rezultatelor școlare prin scris	31
3.5. Atmosfera comunicării	32
3. TRASEUL GRAFIC CA MODALITATE DE EVALUARE A ASIMILĂRII SCRISULUI LA ȘCOLARUL MIC – CERCETARE	33
1. Preliminarii.....	33
2. Bazele psihologice	35
3. Traseul grafic	37
4. Investigarea traseului grafic. Momente, modalități, instrumente.....	38

4. PREVENIREA ȘI CORECTAREA TULBURĂRILOR DE SCRIS LA ȘCOLARUL MIC	51
1. Tulburările scrisului la școlarul mic	51
2. Cerințele unui program de educare/remediere (învățare/reînvățare a scrisului)	57
3. Structura programului de învățare/reînvățare a scrisului	61
3.1. Principiile generale ale intervenției	61
3.2. Obiectivele comune ale inițierii în structurile lexico-grafice ale limbajului ...	63
3.3. Obiectivele intervenției logopedice în privința scrisului.....	63
3.4. Particularitățile tulburărilor limbajului scris	66
3.5. Fișa de evaluare a dificultăților la scris	68
3.6. Metodologia specifică în intervenția asupra tulburărilor limbajului scris.....	69
4. Programul complex de intervenție la tulburările limbajului scris	70
5. Programul terapeutic complex.....	72
<i>A. Preliminarii</i>	72
<i>B. Structura programului</i>	72
<u>Etapa I:</u> Evaluarea (cunoașterea scrisului și cititului copilului)	72
<u>Etapa II:</u> Etapa de prelexie și pregrafie	73
<u>Etapa III:</u> Etapa inițierii în actul lexic și grafic	80
<u>Etapa IV:</u> Etapa învățării silabelor	86
<u>Etapa V:</u> Etapa însușirii cuvântului	88
<u>Etapa VI:</u> Etapa însușirii propozițiilor	99
<u>Etapa VI:</u> Etapa textelor	101
 ANEXE	 103
 EXERCIȚII PREGĂTITOARE PENTRU INTRODUCEREA ELEMENTELOR GRAFICE ÎN ÎNVĂȚAREA SCRISULUI	 114
 EXERCIȚII DE ÎNVĂȚARE A LITERELOR ȘI EXERSARE A LOR ÎN SILABE, CUVINTE ȘI PROPOZIȚII	 131
 Bibliografie	 212

1

ABORDAREA COMPREHENSIVĂ ȘI INTEGRATIVĂ A ÎNVĂȚĂRII SCRISULUI

1. CONTEXTUL GENERAL

Cheia reformei, în educația românească de azi, este dezvoltarea alternativelor viabile și eficiente care să schimbe atât școala cât și întreaga societate.

Introducerea în valorile moralei creștine, făurirea respectului de sine și a încrederii în forțele proprii, ca și restructurarea concepției despre disciplina școlară sunt, puncte forte în reconstrucția educației, așa cum este și înțelegerea și aplicarea sprijinului în activitatea școlară.

O altă dimensiune este relația educativă care cere o deschidere spre democratizare reală, spre dialog eficient, fără a se renunța la autoritatea morală și profesională a dascălului.

Neglijate multă vreme, celelalte relații care intervin în educație: profesor–familie, elev–elev, profesor–profesor, profesor–consultant specializat într-un domeniu etc., au nevoie de încurajare prin conținuturi, structuri și activități adecvate.

Evidențierea și structurarea educației timpurii, drept componentă de bază și unitară cu întregul proces de formare și informare, care are în centrul său copilul, este un alt pas pe care pedagogia românească trebuie să și-l asume în acest context.

Educarea familiei, împuternicirea, sprijinirea, asigurarea participării acesteia la efortul educativ al cetății, obișnuirea acesteia cu obligațiile și drepturile pe care le are, împreună cu respectarea drepturilor fundamentale ale fiecărui copil, cer cu precădere o evoluție a societății civile, realizarea practică a „cetății educative”. Aceasta devine realitate prin antrenarea asociațiilor și tuturor factorilor activi social la eforturile educative ale școlii, constituindu-se în componentă esențială a reformei prin dezvoltarea parteneriatului educațional.

Printre aceste direcții, educația care se adresează copiilor și mai departe adulților ce prezintă cerințe speciale, este necesar de a se integra aceluiași eforturi de restructurare a școlii românești.

Ce este „special”? Cât de corecte și abilitate sunt evaluările noastre, pentru a face clar diferența dintre nevoile obișnuite și cele speciale? Cele mai multe situații sunt clare când certifică dificultăți, deficiente, incapacități care cer abordarea specială. Dar pentru „tulburările de graniță”, tulburările în învățare, „oscilațiile” învățării, pentru

incapacitățile parțiale neevidente și deficiențele socio-afective, nu există, la noi, instrumente de evaluare adecvate.

Cu alte cuvinte, structurile școlare cu care operăm nu acoperă categoria largă a copiilor cu probleme de învățare, cu dificultăți la graniță, cu deficiențe ușoare sau cu probleme de adaptare școlară. Ce se întâmplă cu acești copii? În mod obișnuit ei măresc artificial numărul dizabilităților specifice, chiar dacă o orientare corectă și la timp ar putea să-i recupereze.

Elevii cu care ne întâlnim azi în școală sunt diferiți de cei de acum 10 ani – fiecare generație aduce cu sine ceva „nou”. Sunt specialiști care afirmă o accentuată diferență, între generații, care duce uneori până la criză conflictul dintre generații (de altfel, firesc și necesar progresului).

Nu se poate vorbi azi de a crea un singur model de educație, ci modele și alternative ce oferă soluții variabile.

Dimensiunea nou apărută, a tranziției de la o societate autoritară și totalitaristă, către o societate democratică și pluralistă, nu este deloc ușor de abordat din perspectiva educațională. Tranziția este dificilă, cu implicații profunde în viața școlii și în educație în general. Problemele sociale nasc alte categorii de cerințe speciale în educație: cele socio-afective, socio-economice și culturale. Nu e vorba deci de a realiza „o singură schimbare” ci schimbări profunde, succesive și unitare, de concepție și acțiune în același timp.

Problematika comunicării și a cunoașterii ei este în acest context prioritară. Chiar dacă tema aleasă „învățarea scrisului” poate apărea în realitatea noastră frământată, ca „banală”, implicațiile ei în evidențierea nevoii de comunicare interumană și educațională sunt profunde.

Abordând învățarea scris-cititului, cu accent pe scriere, putem evidenția capacitățile de o mare finețe, de ordin instrumental, care intervin în adaptarea individuală. Se pot oferi astfel, nu numai soluții practice de evaluare, intervenție timpurie și eficientă, dar și o deschidere către înțelegerea mecanismelor de implicare a capacităților de învățare generală și specifică, în vederea unei integrări optime școlare, a unei categorii cât mai largi de copii.

Lucrarea dorește să se situeze în contextul socio-cultural și economic prezent, având ca centru de greutate *copilul și procesele de adaptare și învățare specifice și generale* care se petrec în interiorul său. Astfel, deși aparent tema este limitată, ea poate oferi soluții viabile unui proces mai larg, care este integrarea optimă școlară. Admițând de la început efortul pe care educația trebuie să-l realizeze în evaluarea permanentă a structurilor dezvoltate la copil, precum și în a-și perfecționa mijloacele de intervenție și a le individualiza, abordarea proceselor implicate în însușirea limbajului scris nu poate decât să ofere instrumente în plus în perfecționarea proceselor și în adecvarea metodelor.

Revenind la contextul socio-cultural în care ne aflăm, lucrarea propune deschiderea către alternative educaționale. Conștientizând unicitatea fiecărui individ, precum și necesitatea abordării individualizate, orice alternativă educațională va oferi în primul rând posibilitatea unor șanse egale la educație. A oferi o „*educație pentru toți*” nu este un lucru simplu, dar găsirea soluțiilor variate și personalizate este un prim pas.

În acest sens principiul *educației comprehensive și integrative* include în el restructurarea finalităților educației în funcție de o politică școlară orientată spre asigurarea șanselor la educație pentru toate categoriile de copii, ceea ce înseamnă, înainte de toate, situarea copilului în centrul actului educativ.

Cu alte cuvinte, lucrarea își propune să evidențieze nu o soluție ci posibilitatea soluțiilor alternative care să oglindească realitatea școlară de azi.

În ceea ce privește perspectiva propusă trebuie făcută o precizare terminologică. Termenii de *comprehensiv* și *integrativ* au fost folosiți inițial în legătură cu școala secundară

integrată, de tip comprehensiv, care „reunește toate tipurile de școli secundare într-o singură școală, cu mai multe secții, sau care realizează diversificarea și diferențierea internă a instruirii” [127]. Modelul educației școlare de tip comprehensiv-integrativ la care se referă lucrarea, presupune concepția conform căreia, fiecare elev aparținând unui grup omogen de vârstă, i se oferă un program școlar de bază, adecvat, conform cu particularitățile și potențialul lui de dezvoltare, în aceeași școală și aceeași clasă cu semenii lui. Se evită astfel excluderea și împărțirea pe categorii diferite a elevilor, operație care poate deveni ireversibilă câteodată. Învățarea integrativă pune accentul pe procesul învățării și pe acele tehnici care sprijină copilul să învețe. Ea se adresează tuturor componentelor implicate în procesul învățării și oferă o imagine complexă, dinamică asupra derulării acestuia.

2. LOCUL SCRIS-CITITULUI ÎN ÎNVĂȚAREA ȘCOLARĂ

Într-o perspectivă psihanalitică asupra relației dintre scris și personalitate, R. Olivaux vede în scris (mesajul scris) un semn al unicității și unității individului, un mesager al dezvoltării psihomotrice a acestuia. El are în vedere ideea că scrisul dezvoltă acele capacități care oferă soluții individuale în adaptarea la realitate și dau imagini individualizate. [109]

Pe de altă parte, în dezvoltarea schemelor de însușire a limbajului scris sunt antrenate acele capacități de învățare care structurează în fapt competențe specifice dar și generale ale învățării școlare. Învățarea scris-cititului antrenează activități intelectuale, psihomotorii și afectiv-motivaționale, care stau la baza adaptării școlare și a celei sociale, prin instrumente specifice.

Vom sesiza astfel, că dificultățile în însușirea limbajului scris duc la rezultate școlare slabe, iar o tratare adecvată și o antrenare eficientă a acestor instrumente de cunoaștere și de comunicare poate ușura adaptarea școlară optimă.

În general, copiii care întâmpină greutăți în însușirea limbajului scris nu trebuie respinși din contextul clasei obișnuite de elevi. Dimpotrivă, numai într-un context de comunicare stimulat, corect și normal ei pot elimina dificultățile, și însuși aceste instrumente de comunicare, printr-un sprijin suplimentar.

E. Planchard [122] consideră că atunci când conținutul educației este „inadecvat”, restul nu mai este bun de nimic. În același timp, numai o evaluare individuală periodică și o intervenție personalizată au șanse de a optimiza învățarea.

Obiectivele școlii primare nu se mai pot limita numai la însușirea mecanismelor esențialmente instrumentare, (lectura, scrisul și calculul) ci trebuie să se refere la ceea ce se realizează cu aceste achiziții pentru dezvoltarea structurii personalității copilului [149]. Însușirea limbajului scris nu este un scop în sine, ci o treaptă spre dezvoltarea și lărgirea posibilităților de comunicare și expresie care definesc individul.

Pe de altă parte, implicând întreaga personalitate a copilului și capacitățile sale instrumentale, însușirea limbajului scris antrenează în fapt și adaptarea școlară, prin dezvoltarea instrumentelor de bază și structurarea expresiei personale.

În momentul întâlnirii cu limbajul scris în școală, copilului i se cere să aibă nu numai o dezvoltare intelectuală de o anumită consistență, dar și o maturitate fizică și motorie care să-i permită această activitate. Energia motivațională și afectivă implicată în comunicarea grafică se adaugă la o dezvoltare suficientă a limbajului oral, prin vocabular, articulare și înțelegere și constituie și ea o condiție necesară.

Admițând antrenarea tuturor acestor capacități, semnalăm în aceeași măsură importanța lor în succesul și insuccesul școlar. Așadar, însușirea scris-cititului asigură premisele

de bază ale adaptării școlare, apelând la mecanisme importante de structurare, comunicare și transpunere.

Raportul anual UNICEF din 1990 exprimă o cerință fundamentală față de educația de azi în lume: asigurarea și garantarea educației de bază pentru fiecare copil, axat tocmai pe recunoașterea necesității antrenării în primele perioade de viață a capacităților și instrumentelor de comunicare și expresie, în mod organizat și structurat.

În experiența îndelungată din Cabinetul Logopedic, în care am lucrat cu copii între 5 și 15 ani, am observat dificultățile de limbaj pe care le întâmpină la scris o largă categorie de elevi (10-15%). Dacă însușirea citirii nu pune probleme decât la 5% din elevii claselor I și II (situație statistică existentă la toate centrele logopedice), învățarea scrisului prezintă dificultăți la foarte mulți. Ori, cum acest început determină în mare parte rezultatele școlare, categoria copiilor cu dificultăți la scris înregistrează și insucces școlar, pe care cu multă dificultate îl putem înlătura.

Ar mai fi de adăugat un fapt: dacă alte pedagogii, cum ar fi cele franceză, americană, engleză sunt îngrijorate de gradul mare de dificultăți la citire al elevilor, în școala românească sunt mai multe probleme la scris. Am observat în școlile primare că disgrafiile (incapacități parțiale de asimilare a scrisului) reprezintă doar 1-2% din populația școlară, în schimb, „oscilațiile” învățării acestui instrument de cunoaștere și comunicare prezintă un procent însemnat. Astfel în anul școlar 1987-1988, la un număr de 6.500 de copii școlari examinați în sectorul V, București, 700 prezentau dificultăți la scris, precum și rezultate slabe la învățătură. Dintre aceștia, efectuând o testare complexă pentru evaluarea cauzelor insuccesului școlar, 15 prezentau incapacități parțiale în însușirea limbajului scris (disgrafii și dislexii).

Iată de ce, în mod obișnuit, marea majoritate a problemelor ivite în procesul însușirii limbajului scris sunt de natura unor oscilații ale învățării și ar putea fi înlăturate rapid, prin cunoaștere timpurie și intervenție adecvată.

Dacă scrisul nu se structurează corect în primii doi ani de școală, șansele de a se corecta mai târziu sunt minime. Supus ritmului rapid de înregistrare și cantității de informație în creștere, elevul nu mai poate acorda atenție corectitudinii în formă și conținut a scrierii.

O altă realitate semnificativă este aceea că antrenând copiii cu tulburări ale scrisului într-un program de intervenție complexă de reeducare, bazat pe geneza proceselor psihice implicate, rezultatele lor școlare se ameliorează simțitor.

Am evidențiat astfel, următoarele elemente extrase din experiența logopedică cu copiii care întâmpină dificultăți în învățarea limbajului scris (cu predilecție în însușirea scrisului):

- un start bun în învățarea scrisului oferă șansele unui start bun școlar;
- scrisul antrenează capacități importante generale de învățare;
- majoritatea copiilor își pot însuși scrisul dacă metoda și ritmul sunt adaptate;
- exprimând personalitatea copilului, scrisul se structurează ca instrument al comunicării și instrument al cunoașterii, la finele învățământului primar.

Putem considera, astfel, că a-i învăța pe toți copiii să scrie și să citească corect și expresiv este important, atât din perspectiva dezvoltării individuale cât și din cea socială.

Dificultățile și eșecurile școlare nu constituie în marea lor majoritate o realitate de nedepășit, care să presupună excluderea copilului din sistem, ci constituie obiectul cotidian al muncii educative la clasă, cu sprijinul logopezilor.

Iată de ce lucrarea se adresează nu numai specialiștilor în logopedie, psihomotricitate și psihopedagogie specială, ci tuturor celor implicați în educația de bază a copilului: educatoare, învățători, profesori.

1.2.1. De ce analizăm scrisul?

Înșușirea scrisului este cea mai dificilă dintre sarcinile clasei I, ea fiind necesară atât la învățarea limbii cât și la matematică.

Majoritatea copiilor „buni” sau „deștepți” pornesc la școală cu elemente de cunoaștere a citirii. Mulți dintre ei pot folosi (identifica, recunoaște, trasa) chiar litere mari ale alfabetului de tipar, dar scrisul de mână necesită o activitate îndelungată și dificilă pentru foarte mulți. În plus, structurile specifice limbii române, analizele și sintezele grafo-fonetice cer și ele o preocupare sistematică și bine organizată. De altfel, dacă cititul se poate realiza aparent spontan, printr-o bună capacitate de recunoaștere și identificare a literelor și cuvintelor, scrisul necesită și antrenează mai multe capacități și competențe, se realizează constructiv, în trepte care nu pot fi sărite. Cel mai important la scris este a opera cu structurile însușite, ceea ce necesită acumulări diferite și complexe.

Din aceste considerații apreciem însușirea scrisului ca fiind determinantă în succesul debutului școlarității.

1.2.2. Perspectiva comprehensivă și integrativă

Am ales această perspectivă metodologică în prezentarea limbajului scris și în special scrisul și însușirea acestuia, pentru a evidenția valoarea ei în ilustrarea tendințelor pedagogiei contemporane. Direcția comprehensivă a educației exprimă înainte de toate ideea cuprinderii în efortul educativ a tuturor elevilor, pornind de la faptul că aceștia nu pot forma grupuri omogene perfecte din punctul de vedere al diferențelor care intervin între ei. Se înțelege varietatea nu numai a particularităților individuale, ci și a gradelor de dezvoltare și a stilurilor și ritmurilor de învățare ale acestora.

Raportat la învățarea limbajului scris, această direcție de prezentare înseamnă evidențierea posibilităților diferite și diverse în abordarea învățării acestui instrument de cunoaștere, comunicare și expresie.

Așa cum am precizat de la început, contextul ideal educațional este cel care îi poate ajuta pe toți elevii să se integreze activ. Astfel, învățarea eficientă este asigurată de posesia și utilizarea tehnologiilor (metodele, tehnicile și mijloacele), prin care se poate adapta eficient fiecare elev în parte. Sintagma folosită actual, a „educației pentru toți” cuprinde în sine o perspectivă comprehensivă. Pentru a le oferi tuturor șansele reușitei, înțelegând dreptul fiecăruia la educație, trebuie înainte de toate să fie respectate diferențele existente între indivizi și să fie asigurat respectul pentru diversitate. De fapt diferențele dintre indivizi fac bogăția comunității. [76]

În mod practic, această perspectivă acceptă existența cerințelor diferite față de educație a copiilor unei clase, la un moment dat. Cu alte cuvinte învățarea se diferențiază și se individualizează în mod necesar și firesc. Într-o clasă „fără” probleme deosebite, se poate integra și poate fi sprijinit în învățare un elev care întâmpină greutăți. Desigur, sprijinul suplimentar este și el evidențiat într-o asemenea perspectivă. Capabil de a-i asigura acest sprijin este specialistul (logopedul, cadrul didactic de sprijin, consilierul școlar), însă nu putem neglija aportul tuturor celorlalți factori: învățătorul, părintele, profesorul.

Propunând o **perspectivă comprehensivă** în învățarea scrisului, dorim să oferim soluții pentru integrarea întregului șir de elevi pe care școala îl reunește în clasele primare. De la copilul care a învățat singur, la cel care necesită o intervenție complexă care implică grupul de profesori-specialiști-părinți. Este o viziune care ne apropie mai mult de ceea ce dorim să atingem ca plan de acțiune socială: atitudine pluralistă, participativă, individualizată și democratică. Un parteneriat educațional pentru a asigura sprijin în învățare fiecărui elev.

Adaptarea comprehensivă a contextului educațional presupune respectarea principiului unicității fiecărui elev, ceea ce se traduce în planul pedagogic cu individualizarea și chiar personalizarea activității de învățare, prin tratare adecvată și tehnologie didactică adaptată fiecăruia. Este de fapt o reală adaptare a învățării la particularitățile și la „măsura” fiecăruia. În plus față de aceasta, modelul comprehensiv își propune integrarea tuturor categoriilor de elevi, prin programe adaptate, în context cât mai „normal” posibil, scoțând elevii din situațiile de dezavantaj și răspunzând nevoilor lor speciale, fie de moment, fie pe o perioadă mai lungă de viață. În acest sens se poate asigura continuitatea eforturilor educaționale și unitatea cerințelor. Excluderea nu este o soluție.

Ajungând la termenul de „cerințe speciale” sau „nevoi speciale” în educație, acesta evidențiază orice „întâmplare” sau chiar situație, în care, pe lângă educația obișnuită, trebuie să facem apel la metode, mijloace și chiar conținuturi adecvate, în vederea adaptării reciproce dintre copil și realitatea educațională. Este vorba de a muta accentul în situațiile speciale de la considerarea ca „anormal” a unui copil cu probleme, la înțelegerea „unicității” fiecărui elev, precum și la posibilitatea unei acțiuni adecvate, printr-un efort de individualizare/ personalizare și tratare adecvată prin intervenția specializată și generală, în momente anumite sau chiar pe perioade lungi.

Perspectiva integrativă se referă la folosirea oricărui prilej educațional în funcție de obiectivul integrării optime a persoanei, în contextul social imediat, care este clasa de elevi, și în cel larg, care este societatea.

Imaginea acestei perspective, este de *globalitate* asupra copilului; indiferent de problemele pe care le are, copilul este copil, iar scopul final al tuturor intervențiilor educative speciale este de a-l integra grupului social, de a-i asigura o viață cât mai aproape de ceea ce numim „normal”. Prin adaptare la cerințele copiilor, pedagogia se îmbogățește. Răspunzând cerințelor speciale, profesorul face față unei provocări din care va putea să-și dezvolte repertoriul educațional.

Când este vorba de învățarea limbajului scris ne punem deci întrebarea: de ce să excludem așa ușor din clasa obișnuită un elev care învață greu, dacă, folosind o metodologie adecvată, aproape toți copiii își pot însuși acest instrument?

Ca răspuns la această întrebare, am realizat **un program complex de intervenție diferențiată** pentru categorii variate de dificultăți ale limbajului scris.

Aplicăm astfel la nivelul clasei de elevi cerința acceptării și respectării diferențelor existente între ritmurile și posibilitățile diferite de dezvoltare a elevilor, admițând tratarea lor adecvată pe fondul clasei obișnuite.

Abordarea comprehensivă și integrativă a învățării limbajului scris, presupune pe de o parte acceptarea diversității situațiilor de învățare ivite (chiar o preferă pentru că ne oferă îmbogățirea experienței cu situații diverse și variate). Pe de altă parte, oferă soluții variate de a dezvolta deprinderile și abilitățile de care vor depinde copiii și în diferitele lor stiluri și performanțe de învățare în situațiile lor personale și în mediul lor cultural și social.

Un program corect alcătuit poate asigura învățarea limbajului scris la aproape orice copil (excepții sunt cazurile grave de tulburări neuro-motorii).

Este de subliniat că învățarea scrisului oferă posibilitatea personalizării învățării și satisfacția exprimării personalității.

Abordarea unei construcții de program cu soluții alternative în funcție de dificultățile ivite la elevi, constituie un pas important pentru o metodică adaptată pedagogiei moderne în învățarea scris-cititului și militează pentru schimbarea mentalității referitor la copiii care întâmpină dificultăți de învățare sau chiar eșec școlar, din cauza unor începuturi dificile.

În mod obișnuit, când dificultățile de învățare a limbajului scris devin evidente se consideră că elevul are probleme din punct de vedere intelectual și se ajunge la o școală specială. De multe ori însă, această orientare este greșită, copilul având posibilitatea depășirii dificultăților, cu un sprijin adecvat.

Lucrarea noastră vizează și antrenarea în cazurile cu tulburări mai grave ale limbajului scris. Cu orice copil putem încerca exerciții și tehnici de achiziționare a scrisului și citirii, dacă el poate mânui creionul și poate urmări cu privirea un text. Chiar și pentru copiii care nu pot scrie, *însușirea citirii* este o soluție în integrarea lor școlară și socială.

Fiecare copil are nevoie de șansa/ ocazia de a scrie și a citi. Dacă îl sprijinim, îl ajutăm să descopere plăcerea comunicării prin scris.

Într-o eră a calculatoarelor și a culturii digitale, scrisul rămâne o expresie a personalității, un mijloc de comunicare și o achiziție necesară.

2

STRUCTURA ȘI DINAMICA SCRISULUI

1. PROBLEMATICA GENERALĂ A SCRISULUI

Problematika generală a scrisului la copil implică analiza a cel puțin trei idei de ordin general:

- a) Școala primară românească se găsește în fața unei probleme care nu poate fi neglijată: între 10 și 15% dintre copiii care termină clasa I prezintă oscilații și chiar tulburări în însușirea limbajului scris (rezultate evidențiate de depistările logopedice din București în ultimii ani).
- b) Abordarea însușirii acestui instrument complex, scrisul, nu se poate face simplist, împărțind copiii în copii normali, din școlile obișnuite, și copii cu probleme, din învățământul special (cei cu deficiențe simple și asociate). Orice copil, la un moment al dezvoltării sale, poate întâmpina dificultăți de adaptare și învățare. Acestea se materializează în nevoi (cerințe) speciale față de actul educativ. Nu inserția într-o structură școlară specială este criteriul necesar, ci evaluarea corectă a posibilităților și nevoilor copilului la momentul ales. Practica scoate în evidență că majoritatea copiilor care prezintă dificultăți în însușirea corectă a scris-cititului, dacă sunt etichetați ca atare, ajung ușor la eșec școlar. Repetarea și permanențizarea situației duc chiar la incapacitate în învățarea scris-cititului; la un anumit moment, este prea târziu orice intervenție – apar disgrafiile/ dislexiile și fuga de utilizarea acestui instrument de comunicare.
Din această cauză, o evaluare analitică, longitudinală, timpurie a dificultăților, poate înlătura cauzele și poate ușura adaptarea școlară.
- c) Scrisul este un mod aparte de limbaj. El constituie o formă de comunicare și un instrument care ajută atât procesul de cunoaștere, cât și exprimarea propriei personalități.

Mecanismele instrumentale de adaptare creativă a individului la realitate (intelectuale, senzoriale, psihomotorii și psihosociale) intervin activ în structura limbajului. În consecință, tulburarea scrisului este considerată ca o tulburare instrumentală. Ea

antrenează atât tulburarea limbajului, cât și psihomotricitatea, a cărei expresie principală este. Așa se explică de ce, în inițierea și învățarea scrisului, se evidențiază întregul echipament instrumental reprezentat de structurile limbajului, schemele psihomotricității generale și specifice, schemele de comunicare și de cunoaștere, precum și relațiile socio-afective.

Evaluate corect și la timp, toate aceste elemente permit intervenția oportună psihopedagogică, așa încât tulburările instrumentale pot rămâne numai momente de dezechilibru, în situații de „cerință specială” față de educație.

Neevaluate și fără o intervenție adecvată, ele se transformă în tulburări de învățare prin adăugarea componentei socio-afective. Deficiența de limbaj scris este foarte greu de înlăturat, necesitând o intervenție complexă și de durată.

2. SCRISUL – ACTIVITATE COMPLEXĂ

2.1. SCRIEREA ÎNTRE GEST ȘI LIMBAJ; ÎNTRE ACTIVITATE ȘI PRODUS

Definițiile scrisului în literatura de specialitate sunt numeroase și urmăresc perspective diferite: psihologice, pedagogice, sociologice sau culturale. O definiție complexă o găsim în dicționarul psihologic [107]. Considerând în același timp și actul și produsul, P.P. Neveanu definește **scrisul** ca o „*modalitate a limbajului de o maximă complexitate*”, angajând pe lângă aparatul verbal și o serie de foarte rafinate structuri senzorio-motorii.

Definiția scrisului apare la H. Pieron cu accent pe produs, ca o „*traducere grafică a limbajului prin intermediul simbolurilor fonetice, constituindu-se în diverse alfabete în care există corespondențe cu fonemele proprii limbii, vocale și consoane*” [120].

Din majoritatea definițiilor se desprind două elemente de o certă importanță:

- această manifestare specific umană **este în același timp și acțiune și produs**, fiind caracterizată de complexitatea sa. Acțiunea este „scris” și produsul este „scrierea”;
- ca activitate complexă, scrisul se caracterizează în primul rând prin antrenarea psihomotricității și în al doilea rând prin expresivitatea și unicitatea sa.

În general, definițiile scrisului oscilează în jurul a cel puțin trei tendințe explicative:

- Direcția longitudinală**, care evidențiază devenirea sa în cadrul grafismului, „creșterea” și construcția sa evolutivă. Aici își au locul definițiile care accentuează complexitatea activității la scris, din perspectiva semnificației sale pentru om și pentru societate (activitate grafică complexă, proces complex, limbaj grafic superior, instrument de comunicare individual și colectiv etc.).
- Direcția verticală**, care accentuează punctul de vedere al proceselor psihomotrice generale și specifice, individuale, al proceselor intelectuale și socio-afective antrenate și al impactului acestora asupra dezvoltării personalității umane. Este direcția ce evidențiază istoria scrisului la individ și care abordează scrisul ca oglindă a psihomotricității și expresie a personalității.
- Direcția interioară**, care surprinde viața scrisului, sondând intimitatea semnului grafic și a ansamblului de grafisme. În această direcție se realizează analiza procesului de învățare/inițiere, recunoaștere, identificare, interiorizare și utilizare, implicând tehnologia didactică adecvată, metodele etc. Aici își are locul și grafologia, care surprinde „viața semnelor grafice” și „unicitatea lor expresivă”.